

Fra 1972.Norges krig i 1940.

En gjennomgørelse.

AV: Einar Syvertsen

Etter 1958, da foregående beretning ble avsluttet, og til vi nå skriver 1972, med utsikt til at den foreliggende beretning blir trykt, har intet skjedd som forandrer noe av det skrevne, men tvertimot på alle vesentlige områder bekreftet det. Det foreligger derfor ~~en~~ den mulighet å utarbeide en gjennomgørelse til klarhet ved retrospektiv analyse.

Dr. Scharf enberg mente, at Norges skjebnesvangre feil var, at både vår utenrikspolitikk og forsvarspolitikk, helt fra unionsbruddet 1905, bygde på at Storbritania ville beskytte oss med sin mektige flåte. Norge kunne derfor spare utgiftene til sitt forsvar.

De innviende regnet helt fra 1905 med den mulighet at England i en krig med Tyskland ville besette oss på Norges kyst. Det uttalte utenriksminister Guntner. Dette visste både England og Tyskland (denne forestilling dukket ikke først opp hos Hitler)".

Kommanderende general Laake forklarte til Undersøkelseskomisjonen (Innstilling, s.78) "at når ettertiden kom til det resultat at Regjeringen stolte på England, og at den gikk ut fra, at det ikke skulle komme til krigshandlinger på landjorden. Hvis det kom et tysk angrep, ville England hjelpe til å avvise det, og kom det et engelsk angrep, skulle vi ikke slåss".

I 1939 - 1940 forutsatte den britiske marineledelse at Norge ikke ville forsvare seg mot en eventuell britisk-fransk okkupasjon.

Professor Arne Ørcing skriver (Norges krig, første bind, s.79):

"De ledende politikere var av den mening, at Norge skulle holde seg nøytralt så lenge som mulig, men at vi ikke under noen omstendighet måtte komme i krig med Storbritania. Dette var også utenriksministerens mening - som historiker var man av den oppfatning, at vi ikke måtte komme i samme stilling som i 1907 - 1914. Dette måtte føre til at man overfor britiske nøytralitetsbrudd ville innbringe seg til protester og eventuelt "sym-

bolak" motstand. Denne opprøret var imidlertid for seg selv fordi man ikke ville provosere tyskerne til å angripe Norge."

Benjamin Vogt (Farnard nr. 18, 1969):

"Et har sagt hvilket som helst tiltak fra Englands side ville av Norge bli møtt med passivitetens uforpliktende haldning, ikke med nøytralitetens forpliktende. Vår angivelige nøytralitet, var i virkeligheten et skjelmskjul for å slippe billigst mulig fra krigen. At dette viste seg ikke å gi noen dekning er en sak for seg."

Ved at Norge allerede i 1939 hadde gått til den uøytrale handling, og etter press fra Storbritania fikk England disposisjonsrett over 2 millioner tonn norsk tønnasje, hadde det allerede før flåtens skyld bundet seg til Storbritania, som også av den grunn kunne betegnes som "den rette siden". I motsatt fall ville England tatt iallfall denne del av flåten som prise.

I desember 1939 begynte krigen Sovjet - Finland. Det ble øvet påtrykk på Norge og Sverige om gjennommarsj av engelske og franske tropper, med det formål å yte Finland hjelp i vinterkrigen. Spørsmålet ble tatt opp etter henvendelse fra den britiske minister i Oslo.

Den norske regjering var innstillet på å nekte. Men om nektelsen ble avvist? "vis England og Frankrike sendte krigsskip og tropper, og besatte de viktigste transportcentra i Norge, mente Rent at vi skulle protestere og sørge for å komme på den rette siden. Bortsett fra Statsministeren, var de andre statsråder nærmest enige med utenriksministeren". X (Trygve Lie "Leve eller dø", 1955, s. 32).

I et konsentrert referat av det utkomne første bind av briteres offisielle historie om Storbritanias utenrikspolitikk under 2. verdenskrig X (Sir Blewelyn Hoddward: British Policy in the second World War) fortelles det at Finland var et påskudd og at den svenske jernmalen var hovedsaken. Planen var å erobre Narvik og besette de svenske malngruber. (Nils Morten Uggård, Aftenposten 13.8.1970). Denne briteres offisielle historie bekrefter fullt ut det som de gamle Vestmaktene - sørge for krigen i Norge tok til.

Høsten 1939 foretok biskop berggrav på eget initiativ en reise til England, hvor han fikk foretrede for utenriksministeren Lord Halifax. Samtidig reiste han til Tyskland hvor han traff heitersmarsjall Hermann Göring. Lord Halifax fortalte at Norge måtte med i krigen, mens Göring sa at Tysklands interesse via Norge og ellersvrig hele Skandinavia, var absolutt nøytralitet, og anså det ikke for tjene Tysklands interesse om Norge eller Skandinavia kom med. Biskopen innbød prestene i Oslo og Aker til bispeboligen, hvor han under taushetsloste innviet dem i de sørgelige utsikter. I et resumé ga han beretningen denne konklusjon:

"England vil helst ha oss med i krigen!

Tyskland vil helst ha oss utenfor, men ikke slik at vi bøyer oss for England krav, som er forferdelige".

I "Nationen" 26/4.1955, hadde ambassadør E. Massen en artikkel: "Hvem førte Norge inn i krigsulykken?". Han anfører her bl.a. at han 12/2.1940 skrev til utenriksdepartementet, at man måtte regne med at Vestmaktene ville aktivisere sin krigsforberedelse, men Tyskland sikkert var klar til å møte alle tiltak og fant det sannsynlig at tyskerne ville komme til takene i forkjøpet. Ambassadøren ba om bli hjem-kalt for å kunne gi grundigere informasjon, og ble det. Han ville gjerne gjøre rede for oppfatninger og stemninger blant de russiske ledere. Disse var engstelige for at Vestmaktene skulle gjøre landgang i Skandinavia, som det gjentagne var truet med, hvormed deres (Russlands) vestlige flanker ble utsatt. (x) Etter hjemkomsten synes man å merke at utenriksministerens holdning var kjøligere enn vanlig, og lot i det hele lite interressert i hva ambassadøren hadde å meddele. Ambassadøren spurte om han kanskje skulle oppsøke Kongen, men Koenig var ikke enig i dette. Et like negativt svar fikk han da han mente han burde oppsøke generalstabssjefen. Det kom således lite eller intet ut av ambassadørens tjenstlige meddelelser denne gang.

23/2.1940 sendte han UD. et memorandum. Han pekte på som nødvendige:

1. Mobilisering.

2. Forhandlinger med Sverige om samarbeid i forbindelse med landgang.

Det var på det tidspunkt ingen tvilsomt at det var Skandinavia som, særlig fra fransk side, da var ønsket som krigsskueplass. (Se forøvrig Aftenpostens aftennummer, 9/4.1940.)

Men alle ambassadørens henvendelser ble resultatløse.

At Tyskland vinteren 1940 fortsatte å oppfordre Norge til høyere forsvarsberedskap, la jo helt i deres egen interesse.

I sin bok: "1905 og 1940", skriver ambassadør Maseng bl a.:

"Det passet ytterst dårlig for den tyske ledelsen at den våren 1940 måtte foreta en operasjon i Norden, og til denne avse krefter som nettopp da, høytlig trengtes på annet hold. Norge hadde imidlertid i sin makt ved forsvarsforberedelser og klare erklæringer, å bringe England til å avstå fra tiltak i Skandinavia." Det som av foranstående oppfattes som at Norge, både herhjemme og særlig i England, måtte betraktes som en annenrangs makt og som engelsk reservearmé, til disposisjon etter Englands ønske, og brukte etter de forhold som ble brag av krigens gang, etter Englands syn på utviklingen.

(x) Dette var førstelig nok mens Tyskland og Sovjet-unionens ikkeangrepspakt fremdeles var gjeldende.)

"Etter nøytralitetens regler står de krigførende parter likt.

Den nøytrales rettigheter og plikter er de samme overfor alle parter i krigen, uansett hvem som er skyld i at krig brøt ut. Derfor må den nøytrale stat som vel er å bøye seg for overmakten, visstnok finne seg i at nøytralitetsgrenkenes motpart, og nødvendig, tar kampen opp på den nøytrale stats eget territorium.

Hvis den nøytrale stat selv valgte å hevde nøytraliteten, vil den risikere at forsvaret blir tatt opp av den annen part i krigen, og det nøytrale område på den måte likevel blir krigsskueplass". (Frede Castberg: Folkerett, Oslo 1957).

Hendelsene i 1940 er en bekræftelse på foran anførte referat fra folkeretten.

Selvom vi som nøytral stat etter folkeretten, "var forpliktet til av ytterste evne å avverge overgrep fra begge de krigførende parter", så den norske regjering da oversett, eller svært ubekjent med, at en nøytral stat ikke automatisk blir trukket inn i krigen på den ene siden, hvis den forsvaret seg, endog med våpenmakt, mot nøytralitetskrenkelser fra den andre.

Norge kunne således med makt, søkt å hindre kapringen av "Altmark" i Jøssinlfjorden i februar 1940, uten derved å komme i krig med England. Det samme gjelder andre krenkelser på lignende måte, uten at dette hadde vært noe hinder for å komme med "på den rette siden". Men engstelsen for at dette ikke skulle skje var så stor, at alle øvrige betraktninger ble skjøvet tilside.

Som parallell hertil kan nevnes at Tyskland ikke sendte sin krigserklæring før 24.april 1940, etter at høyesteretts og administrasjonsstyrets løfter om kampens opphør og ordning med Konge og Regjering, ikke tegnet til å bli innfridd. Kampene som fant sted mellom 9. og 24.april, ble av tyskerne betraktet som Norges folkerettsgjeldende forsøk på å avverge nøytralitetskrenkelse.

Være nøytral og avverge nøytraliteten, betyr altså også aktivitet, ikke bare passiv holdning. Dette er en erfaring som krigen bragte, og bør som historisk kjensgjerning være verdsettet med for fremtiden.

Et område som Norges, liggende som et maktmessig tomrum, ute av stand til å forsvare sin nøytralitet, utgjør en trussel for de krigførende parter. Et område der som dette, bød så mange fordeler for den som kunne ta det i sin besittelse, måtte være særlig utsatt, og som følge derav være meget vaktomt og derfor omhyggelig med å skape balanse i sin nøytralitetspolitikk. Forpliktelsen til å avverge nøytraliteten må være tatt så alvorlig, at de krigførende makter forstod både at nøytraliteten var alvorlig ment, og at den ville forsvares med alle midler. Her stod Norge i den stilling, at landet lett lot seg forsvare, selv mot sterke motstandere (stormakter). Det begrep som tyskerne lanserte, "die Festung Norwegen", var og er i høyest grad en realitet.

Det tyske memorandum som ble overrakt utenriksminister Koht natten mellom 6 og 7. april innendret i det og alt de riktige og uimotsigelige omstendigheter som forelå. Memorandumet ble avsnittsvis lest i Kringkastningen, med få avbrudd, hele dagen 7. april. (I en historisk bearbejdet avhandling over memorandumet gjengis på originalspråket. Det foreligger som Stortingsdokument nr. 2 s. 730.)

Hadde den norske regjering godtatt dette memorandum på bakgrunn av sine forsmåelser og sine folkerettslige forsyndelse, ville ikke noen norsk-tysk krig ha funnet sted. Eller enda bedre: hadde vår holdning representert en nøytral status som begge parter kunne tro på og respektere - uansett egne interesser - men i forvissning om at heller ikke den annen part kunne profitere på situasjonen, ville det hele vært unngått.

Men regjeringen fortsatte sitt spill og satset på sitt tradisjonelle håp til England. Den regnet åpenlyst bare med en kortere forsinkelse fra Englands side. Justisminister Terje Wolles ordre (x) til politimester Welhaven på telefon 7. april, om overgivelse av Oslo, tyder på at den regnet forsinkelsen som meget kortvarig. Selv om politimester Welhaven var justisminister Wolles underordnede, var en ordre om å overgi landets hovedstad til invasjonstroppene på invasjonens første dag, vel for nam så oppsiktsvekkende, at noen tilleggsforklaring rimeligvis måtte følge ordren. Det ser ut som om Terje Woll må ha førespeilet politimesteren at England ville inntruffe en av de aller nærmeste dager. Dette peker hen på den berømmelige panikkøken i Oslo da oslofolk flyttet over Hals og hode, fordi en "engelsk armada" var ventet for å kaste invasjonstroppene ut. (xx).

Det tyske memorandum fortalte at invasjonen var foretatt fordi det forelå sikre beviser på at vestmaktene angrep var nær forestående, og fordi Norge i tiden som var gått, hadde bevist at det ikke maktet å forsvare sin nøytralitet den veg.

(x) Politimester Welhaven omtaler denne sak i Aftenposten 5/10.1963 og 22/4.1965. (I xx) Det blir påstått at politiet sto bak denne melding.

Invasjonen skjedde for å ivareta egne interesser kontra Vestmaktene, og fremholdt det folkerettsmessige forsvaret i av den grunn å overta Norges forsømte nøytralitetsforsvar. De skulle berette de nødvendige strategiske punkter og ellers ikke berøre statens integritet, uavhengighet eller dens organer.

Etter den norske regjeringens holdning og Høyesteretts innsettelse av Administrasjonsstyret 15.april, med løfte om ordning med Konge og regjering og kampenes opphør, tydeligvis ikke kunne innfris, sendte tyskerne 24.april sin krigserklæring, og lot utnevne en tysk galleiter, Ferboven, som Reichskommissar. Dermed opphørte alt snakk om bare besettelse av strategiske punkter. Den del av landet som til da var besatt fikk okkupasjonsstatus, som ble utvidet ettervert som tyskerne rykket frem.

Det har vært gitt mange versjoner om Englands forhold til Norge og ønsket om å trekke Norge inn i krigen. Det følt vel naturlig for England å utnytte det avhengighetsforhold som Norge følte, og som faktisk forel etter 1905. Det har sikkert fra Englands side, alt på et tidlig tidspunkt vært regnet med, at Norge kunne tjene dets formål. For en god del selv gitt beviser på det, i den grad at det søgde umulig å gjøre det det hadde folkerettslig adgang til.

Det ble markert på mange måter at England ville ha sin frihet overfor Norge. Det ga f.eks. ikke sin motsvarende nøytralitetserklæring til Norges, som ble avgitt allerede 3.september 1939. Det hadde mange grunnlag til. Dette fremgår av stortingets utenrikskomites forhandlinger for lukkede dager høsten og vinteren 1939-40.

Churchill har på mange måter gitt uttrykk for at han først omfanget planen om å nyttiggjøre seg Norge. I åpne uttalelser, såvel i hans bok: "2. Verdenskrig", og bl.a. ~~berømt~~ av Lord Hankey, s: "Handlet vi rett" o.ii. blir dette bekreftet. Det er det hele vist så stor åpenhjertighet, at det direkte må virke strende på objektet (Norge), som for sin del intet behov skulle ha sagt.

Spørsmålet for England var bare hvordan det skulle gjøre seg best bruk av det norske område. Først gjaldt det selvfølgelig å skaffe seg flere allierte ved utvide krigen. Deretter det oppgitte i foran nevnte britiske politiske historie, ved "Hjelp til Finland" å erobre Narvik og bemektige seg de svenske malmgruber. Det gjaldt selvfølgelig også å sikre seg det norske kystområde som for fienden bød på så gode muligheter for angrep på England, og for britene bød på de samme muligheter for angrep på Tyskland. Men i den senere tid er det kommet mer frem, at det var Vestmaktene ønske om å binde flest mulig tyske tropper her i landet til avlastning for andre avsnitt. "Det lyktes den britiske krigsledelsen å kjøre nar en halv million tyske tropper og enorm mengder materiell inn på et sidespor i Norge". (Leif Bønn, Aftenposten 21/5.1969: "Kampen om Narvik og malmen.")

Ifølge referat i Aftenposten 31/8.1970, fra avdukingen av minnesmerket over Maløraidet, nevnet den britiske ambassadør i Norge, Sir Breuchley, som foresto avdukingen, at det strategiske resultat med raidet var oppnådd, nemlig å binde tyske styrker i Norge, og nevnet at dette var raidets egentlige hensikt, som kan betegnet som en taktisk suksess.

Den forståelse av utviklingen (situasjonen) som omtaler kom til uttrykk i statsråd i Tromsø 7/8.1940 og kapitulasjonen 10/8.s.å., kom altså 2 måneder før sent. Istedenfor en nederlig avtale uten tap av mennesker og verdier, og uten tap av friheten, ble det en forsmædelig betingelsesløs kapitulasjon.

Regjeringen hadde den hele tid holdt adgangen åpen for Englands hensikt med norsk område, hva den enn måtte være. Var det "Hjelp til Finland" for å sikre seg Narvik og de svenske malmgruber, eller for å sikre seg norsk område for angrep på Tyskland, eller å komme Norge til hjelp for å kaste tyskerne ut, var det klart, at intet av dette lenger var mulig. Var det derimot for å fylle vårt land med tyske soldater og materiell til avlastning av andre fronter, var denne hensikt nå oppnådd, og kunne videre tjene dette formål.

Det ser ut som det er dette siste som nå skal oppgis å ha vært hovedhensikten, og at Vestmaktene således ble forsvært lykkedes. Fra vår side fortonet det seg noe annerledes, og vårt folk var gjennom alle kanaler og på alle måter innbilet at tyskerne "overfalt oss", og at britene i overensstemmelse med vår tradisjonelle mening - også lovet - skulle "rake kastanjene ut av ilden" for oss. Med alt det vi på forhånd trodde, og som regjeringen lot forstå, skulle Englands innsats være en hjelpeaksjon i nødens stund. Dette hadde vel en dybere årsak som følge av dårlig samvittighet p.g.a. den manglende nøytralitet og manglende nøytralitetsberedskap.

Regjeringen forstod sannsynligvis straks, at det tyske memorandum inneholdt sannheten, i alle fall hvor det berører norske forhold. Det er så ofte og på så mange måter blitt kjent hvordan forholdene var, også Vestmaktenes plass i bildet, som uten reservasjoner er nedskrevet som en del av deres historie. Sin egen skyld, da avsløringen forelå med sin følger, kunne regjeringen selvsagt ikke misforstå eller nekte. Men tross alt: England ville nok sende hjelpen. Jeg minner igjen om Torje Wolds ordre til politimester Melnøen og politiske leder i Oslo. Blik måtte de norske tropper kjempe i et formentlig håp om at det ved tilles innsats skulle lykkes å kaste tyskerne ut igjen.

I krigens siste fase ser det også ut til at Hjemmefronten måtte ha fått instruksjoner som falt sammen med det som nå oppgis som Englands mål: Norge som opplagringsplass for tyske militære styrker. Hjemmefrontens væsentlige oppgave ble da i den siste tid, særlig sabotasje mot kommunikasjonslinjene, jernbane og broer, for å vanskeliggjøre tilbakesendelsen av soldater og materiell til andre fronter.

Krigen må nå ned de opplysninger som etterhvert er blitt tilgjengelig, fortalte seg som de store hjelpeaksjoners krig.

Englands store "altruisme". Den startet som hjelp til Polen. Men Polen holdt ikke til hjelpen kunne komme. Deretter skulle Finland "hjelpes", men også der tok krigen slutt før hjelpen fant veien. Deretter var det

om å gjøre å bringe Norge i den situasjon, at det trengte hjelp. Det lyktes. Men hjelpen var ikke tilstrekkelig til å yte større innsats. Om det noen gang var hensikten å bløffet England fra første stund? Hadde det som nå oppgis å være den primære plan, allerede på et tidlig tidspunkt tatt form: At det ikke gjaldt å kaste tyskerne ut, ikke slå dem, men tvertimot tiltrekke seg stadig flere? Den norske regjering hadde allerede satset så meget på England at det måtte spille med uansett hva hensikten var, og hva det skulle koste oss.

Det er selvfølgelig ikke ukjent hvordan en krigførende forandrer sine planer etter de utsikter som foreligger, og lar ofte den siste gjelde som den opprinnelige, hvis den har størst sjanser til å lykkes. Det kan også tenkes at Sir Brenton og så mange år etter at det hele var avgjort, fant det høvelig å betegne det tapte slag i Måløy som en "strategisk suksess" for de mennesker ^{SOM} måtte betale noe av omkostningene ved den anledningen, som nå skulle minnes . . .

Hvor Leif Benn og andre som har behandlet denne del av krigen ~~xx~~ som en vel gjennomtenkt og gjennomført plan, er man uten kjennskap til.

Kanhende at en slik plan som på denne måte ble nevnt i krigens slutfase, var et hell for Norge. Men etter det som er fremkommet, blir en altså sittende igjen med det inntrykk at Norge skulle spille rolle som "bete". En rolle vårt land kom til å spille nesten til fullkommenhet, uten selv å vite av det.

Hvis den løsning regjeringen øyeblikkelig foretrakk i 1940 (engelsk okkupasjon) var blitt realisert ved at den engelske transportflåte var nådd frem før den tyske, ville det sannsynligvis ha betydet en katastrofe for landet på grunn av den tyske overlegenhet i luften. Likeledes ville det vært katastrofalt, hvis den engelske hjelp under kampene i Norge hadde vært effektiv nok til å danne en stormaktsfront i Norge. Hele Sør-Norge ville i så fall blitt skueplassen for bombenerjingene som vi kjenner dem fra krigsskueplassen, idet begge parter ville søkt å avskjære motstanderens forbindelseslinjer og ødelegge hans baser.

Som en passende konklusjon etter denne gjennomgangen, finner jeg det naturlig å gjenta fra Harald Janssens bok "Vollgraven":

"En ting i kan være sikkert, er at Norge ikke står i noen takknemligetsgjeld til Vestmaktene. Det var de som fikk hjelpen i 1940. De oronet det selv med stort fransk, og på en måte ser det nå stå respekt av som krigspolitisk becrikt betraktet. Men det mest imponerende er, at det samtidig lykkes å få det norske folk til å tro at det er vi som skal takke.".